

DOOR: WILFRIED GRIEBEL, RENATE NIESEL – Kinderen ervaren steeds vaker transitie in hun leven: veranderingen in leefomstandigheden of overgangen van de ene naar de andere opvoedsituatie. De pedagogische wetenschappen onderkennen deze ontwikkeling en hebben in toenemende mate aandacht voor de onderwijskundige aspecten daarvan. Hoe doorstaan kinderen de overgang van gezin naar het kindercentrum, van kindercentrum naar (basis)school en van (basis)school naar het voortgezet onderwijs? Een succesvolle introductie in het formele schoolstelsel zou voor ieder kind positieve leerervaringen met zich mee moeten brengen. Daarom is niet alleen de samenwerking tussen voorschoolse voorzieningen en het formele onderwijs van belang maar ook de integratie en participatie van ouders. Voor de ontwikkeling,

formele onderwijs zijn vergelijkbaar met dagelijkse 'horizontale' transitie tussen verschillende opvoedsituaties zoals de overgangen tussen gezin, school, naschoolse opvang en zelfs tussen verschillende lessen. Continuïteit en zo min mogelijk veranderingen zijn hierbij het leidende principe.

In Duitstalige landen wordt uitgegaan van een meer ontwikkelingspsychologisch gekleurde benadering. Deze benadering richt zich op veranderingen in status en vaardigheden van degenen die betrokken zijn bij verticale transitie van kinderen binnen het educatieve systeem. Hierbij ligt het accent op hoe onderbrekingen en discontinuïteit worden gebruikt als stimulans voor ontwikkeling. In aanvulling op het onderzoek naar de beleving van de kinderen, richt het onderzoek zich in toenemende

als deze veranderingen voorspelbaar en controleerbaar zijn. In deze context wordt ook het ervaren van een verandering als bedreiging of als uitdaging beschouwd.

- (c) Veranderingen in de leefomgeving van het kind, zoals de overgang naar de basisschool, worden beschouwd als belangrijke levenservaringen die ook de ouders beïnvloeden. Hun transitie naar 'ouders van een schoolkind' is ook een onderzoeks-onderwerp.
- (d) Leer- en ontwikkelingsprocessen worden opgevat als sociale constructies in de interactie van het individu met de sociale omgeving.

Ontwikkelingstaken

De belangrijkste bevindingen van internationaal onderzoek kunnen worden samenge-

Wie zijn er bij de overgang van voorschoolse voorziening naar het formele onderwijs betrokken en welke consequenties brengt hun samenwerking met zich mee? Wilfried Griebel & Renate Niesel vertellen ons over transitie aan de hand van recent onderzoek en theoretische achtergronden. Dit vormt het raamwerk voor ons onderwerp en een basis voor de ontwikkeling van praktische oplossingen.

implementatie en beoordeling van de pedagogische maatregelen die met deze overgangen gepaard gaan, wordt gebruikgemaakt van een theoretisch concept.

Kennis leidt tot begrip

In internationaal onderzoek, met name in landen waar het accent ligt op Angelsaksische wetenschappelijke literatuur, is een socio-anthropologisch gekleurde theoretische benadering leidend. De focus van deze benadering ligt op de verandering van culturen en het kind als leerling. Verticale leeftijdsgerelateerde transitie tussen voorschoolse instellingen en het

mate op het perspectief en de betrokkenheid van de ouders bij de educatieve ontwikkeling van hun kinderen.

Aan het ontwikkelingspsychologische transitieconcept hebben een aantal theoretische benaderingen bijgedragen:

- (a) Het Bronfenbrenner model: binnen dit model is ontwikkeling de resultante van interactie met de sociale omgeving. Dit vormt de basis voor de benadering.
- (b) Stressreacties kunnen worden verklaard door middel van stressonderzoek. Stress kan worden vermeden als, bijvoorbeeld, veranderingen in de leefomgeving van het kind tot een minimum worden beperkt en

vat met: de overstap naar het formele schoolstelsel is een belangrijke ontwikkelingsfase voor een kind en zijn familie, ongeacht hoe deze wordt georganiseerd. Bij de overgang naar formeel onderwijs worden op de verschillende ontwikkelingsgebieden eisen gesteld aan de kinderen. Deze kunnen beschreven worden met behulp van een ontwikkelingsstaakstructuur. Het beantwoorden aan deze eisen vormt de eigenlijke transitie en de opdracht voor de ouders in dezen kan in samenhang daarmee beschreven worden.

- (a) Op individueel niveau: de identiteit veranderen, een schoolkind worden; sterke emoties overwinnen, zoals angst en anticipatie;

Voor het eerst naar school...

nieuw vaardigheden als leerling ontwikkelen. Hetzelfde geldt voor ouders die een nieuwe identiteit moeten accepteren als gevolg van controleverlies over het kind en zijn ontwikkeling.

- (b) Op relationeel niveau: nieuwe relaties bouwen met de docent en met andere kinderen; omgaan met de verandering of het verlies van bestaande relaties; een nieuwe rol als schoolkind leren; wat wordt er van ze verwacht en wat gebeurt er als deze verwachtingen niet uitkomen?
- (c) Op leefomgevingsniveau: twee of meer leefomgevingen afstemmen in de loop van een dag, week of jaar (in dit geval die van het

gezin en de school); wennen aan een nieuw curriculum; in bepaalde gevallen moeten naast de overgang naar school ook gezinsveranderingen worden verwerkt, zoals een ouder die weer aan het werk gaat, de geboorte van een broer of zus, of de scheiding van ouders.

Het kind ervaart al deze activiteiten als discontinuïteiten. Om de motiverende en uitdagende aard te benadrukken worden de eisen die aan kinderen gesteld worden benoemd als ontwikkelingsstaken. Taken die irrelevant of te veeleisend zijn moeten worden vermeden. Dit maakt het mogelijk de individuele opdrachten

'De overstap naar het formele schoolstelsel, is een belangrijke ontwikkelingsfase voor het kind en zijn familie.'

aan een kind af te stemmen op diens mogelijkheden. Zowel kinderen als hun ouders moeten deze ontwikkelingstaken uitvoeren en hierin worden ze bijgestaan door leerkrachten die brede vaardigheden hebben en, indien nodig, gespecialiseerde ondersteuners.

Schoolrijpheid

Zowel de basiscompetenties zoals zelfvertrouwen en communicatieve vaardigheden als curriculumvaardigheden als taal- en cijfervaardigheden vormen voor een kind de basis van een succesvolle overgang naar het formele onderwijs. Deze kerncompetenties zijn thuis en in de voorschoolse voorzieningen ontwikkeld en gestimuleerd. Het is de taak van de school om ervoor te zorgen dat deze vaardigheden gewaardeerd en niet vergeten worden en om bij te dragen aan een verdere ontwikkeling van vaardigheden op dit gebied.

Een kind wordt enkel door bepaalde schoolspecifieke ervaringen een schoolkind. Er is een zekere mate van schoolrijpheid nodig, oftewel een aantal verworven vaardigheden om een succesvolle start op school te maken. Het kind wordt vervolgens een competent schoolkind als het zich op zijn gemak voelt op school. Een schoolkind kan omgaan met de gestelde eisen en maakt optimaal gebruik van de educatieve mogelijkheden die zich voordoen. We kunnen ervan uitgaan dat een succesvol begin van de schoolcarrière positieve invloed heeft op de educatieve ontwikkeling tijdens de basisschool en daarna.

De bereidheid en de wil van het kind om goed met de overgang om te kunnen gaan hangt af van hoe goed de familie, voorschoolse instelling en basisschool communiceren en samenwerken. Hoe is de samenwerking tussen de pedagogen? Sluit het curriculum van de voorschool aan bij dat van de school? Is er een gezamenlijk plan voor het regelen van de overgang? Al deze zaken vormen de basis van een optimale en gecoördineerde pedagogische transitie. Dit is vooral van belang voor kinderen die speciale zorg nodig hebben, vroege of hoogbegaafde leerlingen, kinderen met een linguïstisch-culturele minderheidsstatus of kinderen uit gezinnen waarin de ontwikkeling en educatieve voortgang van het kind onder druk staat. In alle Europese landen

zien we op scholen steeds meer heterogene groepen leerlingen.

Transities and meertaligheid

Partnerorganisaties uit Duitsland, Letland, Nederland, Roemenië en Zweden nemen deel aan een Europees Comenius project genaamd 'Transities en Meertaligheid', afgekort TRAM.¹ In elk Europees land krijgen educatieve instellingen dagelijks te maken met kinderen wiens talige en culturele achtergrond, vanwege hun migrantenafkomst of omdat ze tot een ethnische minderheid behoren, niet overeenkomt met de taal en cultuur van de voorschoolse instellingen of scholen van het land.

Het project richt zich op de schooltransitie van deze meertalige kinderen die een risicogroep vormen. Het doel is curriculumontwerp voor verdere scholing voor breed opgeleide leerkrachten die deze groep met gevoel voor taal en cultuur kunnen begeleiden.

De leerkrachten moeten voor het begeleiden van kinderen en ouders van verschillende socio-culturele achtergronden de nodige kennis en vaardigheden verwerven. Zowel op het gebied van transities als op het gebied van taalverwerving en meertaligheid. Volgens de Europese richtlijnen zou ieder kind in Europa op de lange termijn minstens drie talen moeten kunnen spreken, ongeacht het land waar hij woont. Meertaligheid is voor elk kind dat in Europa wordt opgevoed en opgeleid een belangrijke kennisbron. Hiervoor is het makkelijkere als ze hun basisvaardigheden al bezitten.

Transitiemanagement

Het positieve effect van samenwerking tussen voorschoolse instellingen en de basisschool op het leerresultaat van het kind tijdens de eerste vijf schooljaren is recentelijk aangetoond in een Fins onderzoek. Verschillende hulpmaatregelen hangen nauw samen met betere resultaten op het gebied van lezen, schrijven en zelfs ook rekenen. Bijvoorbeeld, overleg over een nieuw schoolkind, het kunnen wennen aan een nieuwe leerkracht en een nieuw schoolgebouw, samenwerking met de leerkrachten, ouderavonden en persoonlijke ontmoetingen tussen het gezin en de leerkrachten. Samenwerking, curriculumcoördinatie en de overdracht van een

informatieportfolio over het kind bleken de hoogst voorspellende waarde te hebben.

Conclusie

De ontwikkelingspsychologische transitiebenadering is goed te gebruiken voor het beschrijven van het overgangsproces naar het formele schoolsysteem, zowel voor kinderen als ouders. Voor de pedagogische praktijk betekent dit ondersteuning van het kind en samenwerking tussen onderwijsinstellingen. Maar bovenal, communicatie met de ouders en hun bijdrage aan het begeleiden van grote verandering. Deze transitiebenadering benadrukt dat de competentie van het sociale systeem een instrumentele bijdrage levert aan het succes of falen van de overgang en de educatieve ontwikkeling van het kind. Even belangrijk is de begeleiding van een kind binnen de voorschoolse voorziening, de basisschool en het gezin.

Wilfried Griebel & Renate Niesel werken als onderzoekers aan het State Institute for Early Childhood Education and Research, München (Duitsland); Wilfried Griebel is mede-verantwoordelijke voor EECERA's verdiepingsgroep 'Transities'.

• E: Wilfried.Griebel@ifp.bayern.de

Literatuur:

Ahtola, A., Silinskas, G., Poikonen, P.-L. et al. (2011). Transition to formal schooling: Do transition practices matter for academic performance? *Early Childhood Research Quarterly* 26, 295 – 302.

Griebel, W. & Niesel, R. (2011). *Übergänge verstehen und begleiten. Transitionen in der Bildungslaufbahn von Kindern*. Berlin: Cornelsen Scriptor

Vogler, P., Crivello, G. & Woodhead, M. (2008). *Early childhood transitions research: A review of concepts, theory, and practice. Working Papers in Early Childhood Development* 48. Den Haag NL: Bernard van Leer Foundation

De tekst met voetnoten en referenties kan opgevraagd worden bij redactie van Kinderen in Europa: KiE@childcareinternational.nl of info@vbjk.be. Zie ook W: tram-project.eu